

VÁRAD HELYE A MAGYAR KÖNYVÉSZETI IRODALOMBAN.

Rómer Flóristól.

— Második közlemény. —

A XVI. és XVII. századbéli magyar írók — miként ezen kor egyéb szereplő egyéniségei is — gyakran vették föl szülőhelyük nevét. Szabó Károly munkájából számos példákat hozhatnánk föl.¹⁾

A V á r a d i előnevet is többen használják. Így 1624-ben (539. sz. alatt) találkozunk V á r a d i I s t v á n író-prédikátorral; V á r a d i P á l n a k »a kassai republica tagjának« Énekes könyve a XVII. század első felében több kiadást ért Váradon (l. 816, 852, 898. sz. alatt); V á r a d i K i s M i h á l y pedig mint a debreczeni schola contrascribája 1629-ben Debreczenben adja ki Prodromusát. (850 sz. alatt.)

Ide tartozik V á r a d i R á c z J á n o s 1661. (980 sz.); V á r a d i M á t y á s : E g ő Szövetnek című munkája 1668-ból. (1064. sz.); V á r a d i B e l é n y e s i F e r e n c z könyörgései, melyeket Kolosvártt 1670-ben (1104. sz. a.) adott ki; továbbá T e k . N e m e s W a r a d i M i h á l y , N a g y T a n á c s u V r i E m b e r Kassán, ki 1693-ban (1436. sz.) meghalt, stb. stb.

És ezek mellett V á r a d n a k akarjuk vindicálni azt a K a l m a n c s e h i M á r t o n t is, kinek Énekes könyvéről Szabó Károly, a 364. szám alatt, így ír:

»Említi ezen énekes könyvet a nélkül, hogy nyomtatási helyét és idejét följegyezte volna U j f a l v i I m r e , a D e b r e -

¹⁾ Előfordulnak: Alvincziek, Bihariak, Csepregiek, Czeglédiek, Debreczeniek, Diószeghiek, Drégely-palánkiak, Érsekújváriak, Fogarasiak, Gelejek, Heltaiak, Kecskemétiak, Kezdivásárhelyiek, Komáromiak, Lévaiak, Margitaiak, Nagybányaiak, Pécsváradiaiak, Putnokiak, Szegediek, Szencziek, Szendreiak, Szentgyörgyiek, Szönyiek, Tarczaliak, Tolnaiak, Udvarhelyiek, Ujfalviak, Vácziak, Zólyomiak, Zomboriak stb.

czenben 1602-ben kiadott Énekes könyv előbeszédében e szavakkal: Kálmáncsehi Márton mester a reggeli énekeket, melyeket primáknak hínak, magyarra fordította az Psalmusokkal egyetemben. Vagynak ebben Hymnusok, Antiphonák, Responsoriumok, Versiculi seu Collectae et Benedicamus in 8vo. Egyetlen példánya sem ismeretes!!»

Az 1873-iki váradi egyházmegyei Schematismus 21-ik lapjának vége felé a »Series Canoniorum Cathedralis Ecclesiae Magno-Varadinensis antiquorum, quorum nomina e diplomatibus erui potuerunt« (Kereszturi 355. lapja után) 1560-nál, vagyis a XVI. század második fele kezdetén ezt mondja: »Martinus Kalmanchech. Can. Capli S. Stephani.«

Az, a mit Szabó, Szilvasi Ujfalvi Imre után, mond, nem is említvén mint okot, hogy az énekes könyv nyolcz utánzata közt három, t. i. a 377-ik számú a Batthyányi-féle, — a 498-ik a poszonyi kath. gymnasium — a régi jésuitáktól származó könyvesházakban, a 898-ik a kathol. lyceum könyvgyűjteményében található, csak annak katolikus jellemét és az officiumok egyes részeit akarom fel hozni. De talán fel szabad hoznom azt is, mire e családról a történelem tanít.

Azon nagy hírű és tudományú »Dominicus, praepositus Albensis«, kinek Pauer János, az 1870-ben »Történelmi fejtegetésében«, általam felhivatva, mintegy 42 lapot szánt, megmutatván, milyen követségekben járt, és mily püspökségeket viselt Domokos, a 32-ik lapon azt mutatja ki, hogy 1495-ikben váradi püspökké lett, és 1502-ig megmaradt e széken.

Igaz, hogy a közelebb és ismertebb somogymegyei Kálmán csa, (Szigetvártól északnyugatra fekvő) helységtől, családi neve Kálmán cza y-ra fordíthatott, annál inkább, mert ilyen nevű Miklós, János és István magasabb hivatalokban találtak; de ha ismét meggondoljuk, hogy a 13 Csehi közt talán Domokos püspökünk inkább a két Csehit is bíró váradi egyházmegye felé húzódott, melyek egyike a főhelyhez igen is közel fekszik; továbbá, ha meggondoljuk mily kevés hitelt ad Knauz Theiner-nek a tulajdonnevek olvasásában, sőt hogy a szent Egyedről címzett apátság Domokos-unknak átadat-

ván IV-ik Sixtus pápától 1483-ban... dilecto filio Dominico Chalmancer-nek, majd az 1484-iki VIII. Inceze pápától kelt levélben... Magistri Dominici Kalmanczichiz-nek nevezetik: látjuk, hogy Theiner Monumenta Historica Hungariae, Romae 1860. fol. II. p. 481. és 499-ben, melyeket Pauer idéz, inkább Kálmánchechi, mint Kálmanczay rejlik.

Hogy pedig Domokos fehérvári prépost, utóbb váradi püspök nevét inkább Kálmánchehi, mint Kalmanczaynak kell olvasnunk, még inkább kitűnik azon okmányokból, melyeket Podhráczky József a »Székesfehérvár régi állapotát ismertető oklevelek«-ben, a Magyar Történelmi Tár. VI. kötetében 1859-ben közlött, a hol t. i. mindjárt a 233. lapon »Dominus Dominicus Praepositus Ecclesiae Sancti Nicolai citra muros, 1471-ben fordul elő, és a 234. és 235. lapon, többször előjön; még inkább azonban ott a hol »Joannes Kalmanchehy concivis noster, frater utpote Reverendi Domini Dominici Praepositi Ecclesiae Albensis;« (p. 236, 1477-ik évben), és... »a Circumspecto Joanne de Kalmanchehy Concive nostro, fratre videlicet patruеле Reverendi Domini Praepositi Albensis Ecclesiae« (p. 236. 1478-ik évben) felemlítettnek.

Elég ez úgy hiszem arra, hogy Domonkos fehérvári prépost, későbbben püspök és királyi követnek Kalmanchehy nevét constatáljuk. Es midőn azt hiszszük, hogy Kalmanchehy Márton váradi kanonok ezen váradi püspöknek rokona volt, meglehet, hogy hibázunk; de ezt mégis addig állíthatjuk, míg az ellenkező nem lesz bebizonyítva!

Minden esetre a váradi irodalomnak egy igen régi bajnokot nyerünk benne, ki, mint ezt eddig tudjuk, 1560-ban élt, és eddigi magyar íróink közt a 40-ik, váradi írók közt azonban az első helyet foglalja el, miután Mellius Péternek, Váradon 1565-ben nyomtatott Sz. Job könyve az 58-dik helyet foglalja el.

Kiválóan magára vonta figyelmünket egy másik író is: Nyéki Vörös Mátyás, kinek »Dialogusa — az az: Egy kárhozatra szállott gazdagtest és léleknek... beszélgetések«; című munkája 1625-ben (545. sz. a.) Bécsben; majd ismét Bécsben 1636-ban (654. sz. a.) és végre Váradon, 1642-ben (734. sz. a.) jelent meg.

Abból, a mit velünk Szabó munkájában közöl, csak azt tudjuk, hogy Vörös magát: Bornemisza (545. sz.) és Bornemisza Matthias Nieki-nek (645. sz.) is írta; továbbá beszél, mint katolikus: szent Bernhardról; 1620-ban Nagy-Győr városát is említi (545. sz. a.) és az 1636-ik évben (664-ik sz. a.) írt Tinnabulumban, mint a nagyszombati jezsuiták barátja: »ugyanazon Szent Kereszt Társaságából-való Egy Lelki Vitézlőnek és pápolczi prépost-nak« mondatik.

Midőn ezeket olvasám, eszembe jutottak jegyzeteim, melyeket még 1858—1860 között a győri egyházi könyvtárban a kéziratok egy részéről és az elsődnyomtatványokról összeírtam, és melyekből Toldy Ferencz Analectái számára sokat kijegyzett.

Ezen iratokban következőket találtam:

a) Matthiae Weoros de Nijek 1602.

Ex donatione nobiliis duae Margaritae
Tatay Matrinae Consortis Andreae Bellawarij.

Olvastam ezt az 1488-ban kiadott Lombardica historián, melyet azon díszes könyvtárban találván, a helyekkel vagy évekkel ellátottak közt 29. szám alatt felhoztam.

b) alatt említenem kell az 1510-ben kiadott:

S. Thomae de Aquino super
Epistolas S. Pauli Commentaria féle munkát, a melyen:

fidelis anchora Jhesus, motto alatt ez áll:

Matthiae Veores de Nyeek
Crucigeri Soproniensis etc. 1617.

c) a harmadikon, t. i. 1560-ból származó Postillakon ez áll:

Ludovici Uylaki ppositi Castriferrei.
Nunc vero Matthiae Weorös de Nieek
Crucigeri Soproniensis.

Sokkal érdekesebb azonban, hogy Nyéki Vörös Mátyás Sopronyi Keresztes volt az, a mit velem Ebenhöch Ferencz, győri kanonok és az egyházi régiségek fáradhatlan kutatója, felhívásomra közleni szíveskedett; a tudós kanonok úr

t. i. ezeket írja: »Hálám fejében ime gyors, reméllem kielégítő válaszom Nyéki Weres Mátyás kath. író ügyében, hozzám intézett kérdésedre: Az 1877-iki névtárunk 31. lapján a Series Canonicorum Jaurinensiumban következőket olvashatni:

420. Mathias Veres de Nyék a. 1611. Canonicus 1613. Archidiaconus Mosoniensis, 1636—1654. Praepositus St. Salvatoris de Pápocz, 1643. Vicarius Generalis Eppalis. † 1. Aprilis. 1654.

Sajátkezüleg aláírt végrendelete 1653-ik május 8-án kelt, s meg van országos levéltárunkban; azonfelül a győri kanonokok általam összeállított autograph gyűjteményében meg van N. V. M. Nagyfalvy Gergely váczai püsp. s győri kanonokhoz Bécsbe intézett sajátkezü missilis levele.

Hogy Sopronyi Keresztes, s hihetőleg ottani beneficiatus is volt, úgy rémlik előttem olvastam valamely levéltári ügydarabban.« Eddig Ebenhöch.

Feltűnő az, hogy a Vörös munkáinak példányai mindenfelé annyira ritkák, miszerint még eddig Nagy-Győr és Sopronmagyaros tájain sem igen találhatók, vagy hogy eddig lehelyleik nem igen közöltettek.

Remélljük azonban, hogy ezentúl a papság nagyobb figyelemre méltatva a régi magyar irodalom termékeit, azoknak megőrzésében és megismertetésében is hazafiúi kötelességet fog látni.

FELVIDÉKI KÖNYVTÁRBÚVÁRLATOK.

II.

Rózsahegyen a kegyesrendi algymnasium könyvtárába, a könyvtárnok távolléte miatt, nem juthattam be. Ez intézetet Löwenburg János Jakab gróf alapította még 1715-ben, de csak 1729-ben nyílt meg. II. József koráig, mint egyszerű paedagogium, könyvek gyűjtésével nem törődött, s Czápay Imre igazgató úr értesítése szerint, e körülmény magyarázza ki, hogy a könyvtárban becselebb régi művek nem találtak. Azon voltam tehát, hogy veszett fejszének legalább a nyelét ejtsem kezembe